

Олександр Рисінський
студент 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: к. і. н., ст. викладач Маркевич О.В.

Юрій Венелін і болгарське національне відродження

Ім'я визначного українського дослідника уродженця Закарпаття Юрія (Гуци) Венеліна відоме в усьому світі, особливо в Росії. Саме він був одним із фундаторів славістичної науки і засновником болгаристики. Він зробив значний внесок у болгарське національне відродження, адже саме його праці нагадали світу про героїчні сторінки історії Болгарії.

Юрій Іванович Венелін, історик, філолог, етнограф, географ, народився в селі Велика Тибава, що на Закарпатті, в сім'ї священика Гуци. Через ряд обставин він і його двоюрідний брат Іван Молнар змушені були покинути рідні краї і втікати до Росії. Вже там вони вступили до Кишиневської семінарії, де отримали місце викладача арифметики – Ю. Венелін і латинської мови – І. Молнар. Саме там, Ю. Венелін вперше входить в тісний контакт з болгарами, що там жили, знайомиться з їх мовою, звичаями, починає збирати матеріали про їх історію, фольклор. Саме в Росії він змінює своє прізвище на Венелін, під яким потім і пише свої праці. В 1825 р. брати переїжджають до Москви, де вступають на медичний факультет Московського університету. Вже в 1829 р. Венелін закінчує цей університет і в тому ж році виходить в світ перший том його праці «Колишні й нинішні болгари в їх політичному, народописному, історичному і релігійному відношенні до росіян». Книга була надрукована з ініціативи Погодіна і викликала зацікавленість не тільки в Росії, а і за кордоном. Але головна заслуга автора заключалася в тому, що болгарський народ, один із найблагородніших слов'янських народів, що був на століття поневолений Туреччиною, отримав свою першу історію. За словами відомого дослідника спадщини автора П. Бессонова, Ю. Венелін «написав свою біографію не на папері, а в серцях цілого народу, що відродився» [5, с. 137-139].

В своїй праці Ю. Венелін обґрунтовує теорію спільного походження східних і південних слов'ян. Основою для написання праці став ґрунтовний матеріал зібраний автором під час свого перебування в Бессарабії (вчителювання в Кишеневі). Матеріали, що були використані в книзі, становили величезний інтерес для дослідників того часу, про що може свідчити її перевидання у 1856 р. Про цю книгу Іван Молнар писав, що «Юрій Венелін звернувся до болгар і тим самим зв'язав у духовному союзі їх і нас» [6, с. 273].

Захопившись ідеєю написання багатотомної історії болгарського народу, Юрій Іванович вирішив здійснити наукову поїздку в Болгарію. 18 вересня 1829 р. Юрій Іванович звернувся з листом до президента академії Шишкова, в якому повідомляв про готовність до поїздки. Проект плану своєї подорожі склав сам Венелін. Він хотів зібрати історичні, етнографічні,

літературні джерела. Прохання про подорож розглядалося не тільки російськими, а і зарубіжними вченими. Нарешті, було прийняте позитивне рішення і вже в січні 1830 р. його було викликано в Петербург для отримання дозволу на поїздку в Болгарію на рік. Метою подорожі було вивчити і описати архіви і бібліотеки, розібрати друковані і рукописні пам'ятки давньої слов'янської літератури, а також вивчити болгарську мову, скласти граматику тощо [4, с. 162-164].

В 1830-1831 рр. Юрій Іванович здійснює подорож територіями Болгарії, Валахії, Молдавії. Це була одна із перших наукових подорожей вченого, яка тривала 596 днів. Повернувшись зі своєї подорожі, він відразу ж взявся за написання наукових статей, за що у 1833 р. став дійсним членом Московського товариства історії і старожитностей російських. Найбільш важливим підсумком подорожі були такі праці: «Волахо-болгарські грамоти» і «Граматика нинішньої болгарської говірки». Грамоти були опубліковані через рік після смерті автора в 1840 р, а перша «Граматика» болгарської мови аж у 1997 р. [5, с. 139; 6, с. 274].

Результатом поїздки були зібрання фольклору і народні пісні. Таким чином, на основі цих матеріалів у 1834 р. була видана праця «Про джерела народної поезії загалом і південноруської особливо» і в 1835 р. «Про характер народних пісень у Слов'ян Задунайських». Проаналізувавши велику кількість народних пісень і поетичних тропів, Ю. Венелін вказав на таку особливість в них як героїзм. Він наголошував, що цей героїзм в народних піснях з'являвся від спогадів про гайдуків, що чинили спротив туркам, захищали власну землю від ворогів. Дослідник захоплювався також простотою і водночас глибоким змістом пісень, створених у процесі важкої фізичної праці. Він навіть сам казав, що «простота народжується не в кабінеті, а в полі». Ці праці були високо оцінені самими болгарськими вченими. Так, Христо Стоїлов наголошував, що «Венелін не лише полюбив нашу (болгарську) народну словесність, а й першим оцінив її значення для науки». Відзначив праці дослідника і академік Арнаудов, який назвав його фундатором фольклористики в Болгарії за те, що саме він показав яку велику роль і значення для відродження болгарської культури мали народні пісні, оповідки, історичні перекази, обряди, звичаї. Він першим наголосив про необхідність розгляду болгарської культури у загальнослов'янському контексті [2, с. 47-48].

Визнаючи високий авторитет Ю. Венеліна і його праць, в 1834 р. Рада Московського університету доручила йому скласти «Конспект викладання слов'янської мови і літератури». Це був перший проект викладання славістики в Росії і в слов'янських країнах, який отримав високу оцінку серед багатьох дослідників [4, с.164-165; 2, с. 48].

У 1838 р. побачила світ книга Ю. Венеліна «Про зародження нової болгарської літератури», в якій вчений відзначив, що жодне із слов'янських племен не мало стільки рукописів на своєму наріччі, скільки болгари, і що жоден з європейських народів не міг похвалитися такою значною кількістю пам'яток старовини, написаних рідною мовою ще у IX ст. Проте, вказавши

про ранній розквіт болгарської писемності, Юрій Іванович змушений був визнати, що в подальшому на неї пагубно вплинули певні суспільно-політичні процеси – міжусобні війни, знищення культурних пам'яток у часи чужоземного поневолення. Проте слід зазначити, що вчений займався вивченням літератури не з метою її критики, а навпаки з метою її популяризації [2, с. 48-49].

Та життя дослідника було занадто коротким, він прожив 37 років і 26 березня 1839 р. помер. Але, його історична спадщина не дає про нього забути. Видатний українець був оцінений ще за життя у всьому слов'янському світі, зокрема болгарами. Один із них, Василь Априлов, у листі до нього писав: «Ви дуже зобов'язете всіх моїх співвітчизників, якщо не перестанете трудитися на користь їх історії». За висловом першого болгарського українця Івана Шишманова ім'я Венеліна «відоме в нас (серед болгар) з підручників і навіть серед маленьких дітей». Закарпатський учений удостоївся високої оцінки і з боку Івана Франка: «Наш угорський русин Юрко Гуца як будитель народного духу болгарського, воскреситель їх славної минувшини стоїть гідно обіч імен таких болгарських патріотів, як Любен Каравелов, Раковський, брати Миладинови, Заря Стоянов». Також його пам'ять увіковічили і в мраморі. Після його смерті вдячні болгарські емігранти встановили на його могилі в Москві надгробок із пам'ятним написом «Нагадав світові про забуте, але колись славне і могутнє плем'я болгар і палко бажав побачити його відродження» [3, с. 5; 6, с. 274].

Отже, Юрій Іванович Венелін доклав величезних зусиль, щоб відродити пам'ять про славетний болгарський народ, його славну історію. Він щиро любив і захоплювався цим народом, тому можна сказати, що думками він був в Україні, тілом в Росії, а душею в Болгарії. Його літературна спадщина про болгарські народи і їх історію ще не до кінця вивчена і видана, адже багато рукописів ще залишаються невідомими, а деякі безслідно втрачені. Після нього залишилося більше 50 наукових робіт і тільки невелика частина була видана за його життя. Це свідчить про те, що болгарський народ не забуває здобутки дослідника і продовжує їх друкувати. Він відразу ж був признаний відомим знавцем першовідкривачем болгаристики і навіть зараз його ім'я згадується в ряді болгарських будителів. Ю. Венелін зробив неймовірно багато для болгарського народу, адже дійсно нагадав іншим країнам про цей гордий народ. Тому влучним є вислів російського літературознавця О. Пипіна «Після Венеліна уже не можна було забути про болгар, про їхню багатовікову історію та високорозвинену культуру» [6, с. 274].

Список використаної літератури:

1. Байцура Т. Юрій Іванович Венелін / Т. Байцура. – Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво, 1968. – 308 с.
2. Григораш Н. Становлення літературознавчої болгаристики в Україні у 19 ст. / Н. Григораш // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 46-60.

3.Данилюк Д. Закарпатський вчений, який став одним з основоположників болгаристики в Європі, виявився «зайвим» у рідній Сваляві / Д. Данилюк // Новини Закарпаття. – 2015. - № 3-4. – С. 5.

4.Данилюк Д. Наукова спадщина Юрія Венеліна у світлі нових досліджень / Д. Данилюк // Русин. – 2008. - № 3-4 (13-14). – С. 160-171.

5.Пашаева Н. Карпаторусские интеллигенты в России в 1-й половине XIX века: Орлай, Балугьянский, Лодий, Кукольник, Венелин / Н. Пашаева // Русин. – 2008. - № 3-4 (13-14). – С. 129-140.

6.Піскіжова В. Болгаристичні студії в Україні XIX ст. // Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 271-284.